

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ЕТНІЧНИХ СПІЛЬНОСТЕЙ

Етнічні спільності посідають особливе місце серед соціальних спільнот людей, являючи собою найбільш сталі історично сформовані угруповання людей, взаємовідносини між якими виступають важливим фактором історичного розвитку людства. У курсі історії розглядалися такі історично сформовані форми спільностей, як рід, плем'я, народність, нація [5, с. 31]. Розвиток цих спільностей пов'язаний з ростом продуктивних сил, розширенням господарських зв'язків, формуванням певних соціальних і культурних передумов.

Актуальність дослідження полягає у малій кількості досліджень, у яких детально розглядалися б тенденції розвитку етнічних спільнот, їх класифікація та особливості. **Мета дослідження:** аналіз передумов створення етнічних спільностей; опис тенденцій їх розвитку. Для здійснення поставленої мети необхідно виконати такі **завдання:** систематизувати матеріал, присвячений етнічним спільнотам; проаналізувати етапи розвитку етнічних спільнот; визначити історичне значення їх розвитку.

Предмет дослідження - тенденції розвитку етнічних спільнот, їх класифікація, а **об'єкт дослідження** - етнічні спільноти. Етнічна спільність – вид стійкого соціального угруповання людей, що склався історично, може бути представлений родом, племенем, народністю, нацією; термін «етнічна спільність» близький поняттю «народ» в етнографічному значенні. Поняття «етнос» охоплює всі типи етнічних спільнот [6, с. 94]. У загальному значенні слова, спільність - сукупність людей, що об'єднується стійкими соціальними зв'язками і відносинами і володіє рядом загальних ознак, які надають їй неповторної своєрідності. На відміну від спільнот, створюваних людьми свідомо, етнічні спільності виникають історично, незалежно від волі і свідомості людей, в результаті потреб суспільного виробництва і суспільного розвитку [6, с. 83]. Форми таких спільнот різні – від первісного людського стада до сучасної нації. У рамках таких спільностей здійснюються всі життєві процеси, це самодостатня замкнута суспільна система. У порівнянні з іншими видами об'єднань така спільність визначається іноді як глобальна. Кожна глобальна етнічна спільність – це продукт взаємодії соціальних відносин у певних історичних умовах. Зміст і форми її змінюються зі зміною умов існування. З прогресом цивілізації спільність стає більш складною, внутрішньо структурованою [5, с. 218-220]. Кожна нова етнічна спільність переростає рамки попередньої, включає в себе кілька аналогічних спільнот. Всі етнічні спільності в етнології прийнято називати етносом, а процес формування етносу – етногенезом. У розвитку етнічних спільнот простежуються дві взаємопов'язані тенденції: 1) етнічна диференціація - процес виділення тієї чи іншої соціально-етнічної спільності, що відображає рівень її політичного визрівання, а відтак і прагнення до утвердження національної незалежності, суверенітету; 2) інтеграція, яка передбачає руйнацію національних «перегородок», розвиток, розширення зв'язків між різними націями, етнічними спільностями, поглиблення економічних, культурних відносин між ними. Історія глобальних етнічних спільностей починається з первісного людського стада. Це було співтовариство індивідів, рівних у правах і обов'язках. Природні відмінності - вікові, статеві - не враховувалися. У рамках цієї спільності відбувалися всі життєві процеси, починаючи від розмноження і закінчуючи життєзабезпеченням і соціалізацією нащадків. Первісне людське стадо мало свою територію, на якій велося первісне господарство, свій устрій життя, свої засіб спілкування, самосвідомість, форми вираження духовних переживань [2, с. 102-103]. Наступна, більш висока, форма етнічної спільності - рід. У своєму розвитку вона пройшла три етапи: тотальний рід, материнський рід, патріархальний рід. На першому етапі рід представляв собою замкнуту і самодостатню систему, тобто був глобальною спільністю. На другому і третьому етапах він вже не був замкнутою системою. З епохою родової організації пов'язане виникнення перших соціальних інститутів - кровна спорідненість, загальні предки, культовий ритуал [4, с. 36]. Затверджуються такі об'єднуючі чинники, як територія, господарське життя, мова. На основі кровного споріднення, культурно-мовної єдності та спільності території формується новий тип етнічної спільності - плем'я, що об'єднує кілька родів. На ранній стадії у племені були відсутні будь-які форми централізованої влади, єдність племені підтримувалася за рахунок між обшинних шлюбів і обов'язків взаємодопомоги. Територіальні та соціальні кордони племені не були жорстко обмежені,

нерідко племена не мали і самоназв. З виникненням більш складної соціальної організації (вікові класи, чоловічі союзи тощо), розвиненої системи лідерства плем'я почало набувати і більш чітку організацію. З'являються загальні форми культури та ідеології - самосвідомість, релігійні вірування, етногенетичні перекази. Кровноспоріднена організація досягає своєї останньої ступені зі створенням над племінних об'єднань - союзів племен [7, с.15]. Головним спонукальним мотивом до створення союзу племен було частіше за все прагнення усунути племінну міжусобицю, об'єднати сили для боротьби з іншими, не спорідненими племенами [2, с. 28-29]. Втім, поява союзу племен не означало остаточної ліквідації родової організації. На зміну племінної організації приходить нова форма етнічної спільності - народ, народність. Їх освіта в період феодалізму веде до заміни кровноспоріднених зв'язків територіальними, до посилення господарських зв'язків та розвитку торгівлі, міграції населення, виникнення приватної власності і станів. Народності – це історично сформовані спільності людей, які характеризуються спільністю етнічної самосвідомості, мови, території, єдністю життя. Отже, на відміну від племен, народи досягали в епоху цивілізації незрівнянно більшої соціально-етнічної консолідації і більш високого (на кілька порядків, як фіксують етнографи, історики, філософи, лінгвісти та інші фахівці) розвитку своєї мови, матеріальної і духовної культури [1, с. 19-20]. Саме в цей час почали складатися національні характери багатьох народів, що знайшло своє вираження в їх національній свідомості та самосвідомості. Іншими словами, племена змінилися, вони формуються стародавніми народами - націями, які досягли свого розквіту в наступні історичні епохи. Наразі процес етнічної диференціації людства продовжується: зазнала краху колоніальна система. Крім того, у сучасному світі ще існують етнічні спільності, які не мають власної території. Вони існують у дисперсному стані, бо розкидані по територіях інших етносів (наприклад євреї або цигани в багатьох країнах). Існування дисперсних етнічних спільностей само по собі складає цікавий феномен, бо ставить питання про те, завдяки чому ці групи продовжують існувати, а не розчиняються в навколишніх етносах умов [1, с. 18]. Треба відмітити також те, що втрата певною етнічною спільністю, що потрапила за політичних обставин в оточення іншої, своєї рідної мови і перехід на користування мовою оточуючого їх етносу хоча і згубне явище для даного етносу, але не смертельне. Етнос за такої втрати ще продовжує існувати, особливо якщо зберігаються його рідні звичаї, риси культури. Він існує доти, доки у його носіїв зберігається самоусвідомлення своєї окремоті [3, с. 51-53]. Однак наявність національно-культурного чинника ще не забезпечує автоматичного створення нації. Спільнота стає нацією лише тоді й оскільки, коли й оскільки люди усвідомлюють свою спільність як національну єдність. У розвитку етнічних спільностей спостерігається домінуюча тенденція до етнічного ренесансу.

Висновок. Етнічні спільності посідають особливе місце серед соціальних спільностей людей, являючи собою найбільш сталі історично сформовані угруповання людей, взаємовідносини між якими виступають важливим фактором історичного розвитку людства. До таких спільностей зазвичай зараховують етнос, плем'я, народність, націю, які пройшли чимало історичних етапів, перш ніж сформуватися. Історичні умови, за якими існують етноси, породжують різноманітні зв'язки, що об'єднують людей, у тому числі й не за етнічними ознаками - політичні, господарські, торгівельні, релігійні тощо. До найбільш древніх етнічних спільностей відносяться племена, у яких соціальна структура заснована на принципі кривого споріднення, а родова екзогамія поєднується з племінною ендогамією. Наразі процес етнічної диференціації людства продовжується: зазнала краху колоніальна система. У сучасному світі ще існують етноси та етнічні групи, які не мають власної території. Вони існують у дисперсному стані, бо розкидані по територіях інших етносів.

Література

1. Крюков М.В. *Ще раз про історичні типи етнічних спільностей // Радянська етнографія.* – 1986. – № 3.
2. Волович В.І. *Проблеми етнічного розвитку українського суспільства // Вісник Київського університету. Серія: Філософія, політологія, психологія.* – К., 1993. – С.3–16
3. *Історико-психологічна реконструкція психологічної думки в етнокультурному просторі України : монографія / В.Т. Куєвда, В.М. Летцев, В.Ф. Литовський, А.М. Маслюк, Ю.Т. Роджественський, В.В. Турбан, М. –Л.А. Чепан, В.В. Шусть.* – Кіровоград, 2012. – 258с.
4. Гумільов Л.М. *Географія етносу в історичний період.* Л., 1990. Гумільов Л.М., Іванов К.П. *Етнічні процеси: два підходи до вивчення // Соціологічні дослідження.* 1992. – № 1.

5. Гвардини Р. *Конец нового времени // Философия кризиса.* – 1990. – 420с.
6. Крюков М.В. *Вкотре про історичні типи етнічних спільностей// Радянська етнографія.*1986. – №3.
7. Бутковська Н.Ю. *Взаємозв'язок етнічної ідентичності та соціального статусу етнічної спільноти // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія «Соціологія. Психологія. Педагогіка».* –Вип.20–21 – Київ, 2004. – С.14–17.
8. Гончарук Т. В. *Специфіка української ментальності // Науковий часопис Національний педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова. Серія 7. Релігієзнавство*
9. *Світоглядні та соціокультурні засади формування модерної української нації: монографія / Т. В. Гончарук, Н. В. Гнасевич, М. І. Гурик [та ін.]; кер. авт. кол. О. М. Рудакевич.* – Тернопіль : ТНЕУ, 2015. – 255 с.
10. Рудакевич, О. *Взаємозв'язок національної ідентичності і культури в націєтворчому процесі / О.Рудакевич // Грані : [наук.-теорет. громад.-політ. альманах].* – 2010. – № 2. – С. 155–159.

(